

Олексій Олександрович ЛЕОНОВ*(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)***ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ КЛЮЧОВИХ ЗАВДАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті акцентовано увагу на тому, що завдання забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності є похідними від завдань економічної політики держави в галузі господарської діяльності. Аргументовано, що завдання забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності є багаторівневими, а тому їх доцільно поділити на: загально-правові; господарсько-економічні; спеціальні.

Обґрунтовано, що завдання забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності слід охарактеризувати як законодавчо визначені результати діяльності уповноважених на це суб'єктів, досягнення яких має призвести до безперешкодного розвитку підприємництва як основи економічного благополуччя країни. Серед таких завдань можна виділити декілька рівнів: по-перше, загально-правові завдання: 1) визнання та сприяння реалізації прав насамперед шляхом виконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами передбачених законодавством повноважень; 2) безперешкодність реалізації на основі невтручання в процес реалізації цих прав без встановлених законодавством підстав; 3) захист прав від протиправних посягань як з боку інших носіїв таких прав (зокрема, обмеження монополізму, створення умов для добросовісної конкуренції), так і з боку інших осіб; по-друге, господарсько-економічні, які витікають із основних напрямків економічної політики держави в сфері господарської діяльності. по-третє, спеціальні – зумовлені специфікою конкретного права в сфері підприємницької діяльності.

Ключові слова: завдання, забезпечення, права громадян, підприємницька діяльність.

Постановка проблеми. Важливим завданням сьогодення України є розвиток підприємницької діяльності, яка вже протягом довгого часу є рушійною силою багатьох провідних економік світу. Важливість підприємницької діяльності підтверджується тим, що право займатися нею закріплено у 42 Конституції України. Це право базується на свободі підприємницької діяльності, тобто на реальній можливості здійснення особою на власний розсуд і ризик господарської діяльності, не забороненої законом, з метою одержання прибутку. Зауважимо, що Основний Закон України окрім того, що закріплює за кожним право на підприємницьку діяльність, ще і встановлює відповідні умови, так звані обов'язки, з дотриманням яких можна без перешкод на практиці реалізувати зазначене

право. Одним із провідних принципів конституційного статусу людини і громадянина є єдність прав і обов'язків¹.

Окремі проблемні питання, присвячені забезпеченню прав громадян у сфері підприємницької діяльності, у своїх наукових працях розглядали О. Є. Бавико, С. В. Глібко, О. А. Гречко, Д. В. Задахайло, Ю. І. Крегул, С. С. Лисенко, Т. О. Мурована, Д. Ю. Параманов, І. В. Хоменко, Н. М. Яворовенко та багато інших дослідників. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання характеристики завдань забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності.

Мета статті полягає у тому, щоб надати характеристику ключовим завданням забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: з'ясувати сутність поняття завдання; здійснити аналіз норм чинного законодавства, яке регулює підприємницьку діяльність в Україні; сформулювати авторський підхід стосовно розуміння переліку завдань забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Словник української мови тлумачить «завдання» як наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справ і т. ін.; мета, до якої прагнуть; те, що хочуть здійснити². Отже, завданням у загальному логіко-семантичному розумінні є певний результат, що має бути досягнутий внаслідок відповідних дій. Завданням державного регулювання на загально-соціальному рівні є встановлення справедливої системи соціальних відносин на основі забезпечення принципів верховенства права та юридичної рівності, а також ефективного соціально-економічного розвитку³.

Забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності є елементом економічної державної політики. Тож одним з актуальних його завдань слід визнати розробку правових механізмів, які реально забезпечують верховенство права, прав і обов'язків громадян у державі, оскільки утвердження демократичного правового порядку тісно пов'язане з проблемою авторитету держави та її керівництва, довіри до них. Слід погодитися з думкою Є. О. Романенко: передусім, державна політика має ґрунтуватися виключно на Конституції, законах, а не на особистих поглядах з того чи іншого питання керівника; необхідно запровадити демократичну процедуру розробки, прийняття і впровадження державно-

¹ Драницька О. С. Право людини на підприємницьку діяльність / Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Україна, Луцьк URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-p-yatnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/295-pravo-lyudini-na-pidpriemnitsku-diyalnist#:~:text=42%20Конституції%20України%20кожен%20має,законом%2C%20з%20метою%20одержання%20прибутку.>

² Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 3 : 3 / ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. 1972. С. 40.

³ Бавико О. Є. Необхідність державного регулювання підприємництва та механізми його здійснення. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5985>.

політичних рішень (однієї бази з правових норм недостатньо); постійно проводити аналіз громадської думки, послідовно враховувати всі нюанси змін, кризових явищ тощо та прогнозувати соціальну поведінку людей; акцентування завдань уряду на досягненні порозуміння між громадянами і урядом (розуміння управлінських функцій як надання послуг та готовність інформувати громадян з наданням їм можливості вибору); діяльність уряду повинна бути прозорою для громадян¹. Тож загальним завданням слід вважати впровадження демократичного, відкритого механізму державного управління, у тому числі й щодо провадження державної економічної політики сприяння розвитку підприємництва.

Завдання економічної політики держави мають широкий характер та охоплюють й сферу реалізації прав громадян на підприємницьку діяльність. Господарський кодекс визначає основні напрями економічної політики держави, що формують норми-принципи та норми-засади, які є сталими та не потребують перегляду в сучасних умовах². Такі норми-засади фактично окреслюють завдання як результат певного напрямку державної політики. Згідно Господарського кодексу основними напрямками економічної політики, що визначаються державою, є: структурно-галузева, інвестиційна, амортизаційна, політика інституційних перетворень, цінова, антимонопольно-конкурентна, бюджетна, податкова, грошово-кредитна, валютна, зовнішньоекономічна, екологічна, та соціально-економічна. Кожен з окреслених напрямків має свої спрямування, які окреслюють завдання, що мають бути досягнуті в процесі їх реалізації. Наприклад, структурно-галузева політика спрямована на здійснення державою прогресивних змін у структурі економіки, вдосконалення міжгалузевих та внутрішньогалузевих пропорцій, стимулювання розвитку галузей, які визначають науково-технічний прогрес, забезпечують конкурентоспроможність вітчизняної продукції та зростання рівня життя населення. Складовими цієї політики є промислова, аграрна, будівельна та інші сфери економічної політики, щодо яких держава здійснює відносно самостійний комплекс заходів стимулюючого впливу. Амортизаційна політика спрямована на створення суб'єктам господарювання найбільш сприятливих та рівноцінних умов забезпечення процесу простого відтворення основних виробничих і невикористаних фондів переважно на якісно новій техніко-технологічній основі. Антимонопольно-конкурентна політика, спрямована на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монопольного ціноутворення та за рахунок зниження якості продукції, послуг, сприяння зростанню ефективної соціально орієнтованої економіки. Зовнішньоекономічна політика спрямована на регулювання державою

¹ Романенко Є. О. Державна політика у сфері забезпечення прав і свобод людини. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=82>.

² Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності : навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 41.

відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника тощо¹. Перелічені завдання включають певні зобов'язання держави щодо її дій у окремому секторі економіки.

Кожне окреме право людини передбачає три типи зобов'язань держави: 1) зобов'язання поважати права людини, що вимагає від державних органів та інших представників держави утримуватися від порушень прав людини; 2) зобов'язання захищати права людини, що передбачає обов'язок держави захистити носіїв прав від протиправного втручання третіх осіб до їх здійснення та покарати правопорушників; 3) зобов'язання забезпечувати реалізацію прав людини, що вимагає від держави активних дій з метою сприяння повному здійсненню прав людини².

Перелічені зобов'язання розкривають основний зміст завдань держави щодо прав людини: сприяти реалізації всіма доступними не забороненими законодавством засобами, не порушувати, захищати в разі загрози порушень з боку будь-яких осіб, які не мають законодавчо обумовлених прав щодо такого порушення.

Подібні погляди висловлює й О. В. Прієшкіна, на думку якої забезпечення прав і свобод людини – це створення відповідних умов для здійснення прав і свобод людини, що має такі три телеологічні доміанти (цілеспрямовані напрями) державної діяльності: 1) сприяння реалізації прав і свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загально-соціальних гарантій); 2) охорона прав і свобод людини (шляхом вжиття заходів, зокрема юридичних, для запобігання правопорушенням); 3) захист прав і свобод людини (у разі їх порушення з боку будь-якого суб'єкта)³. Такі цілеспрямовані напрями державної діяльності відображають основні завдання у сфері забезпечення прав і свобод громадян, які набувають більш конкретного змісту відносно окремих прав громадян.

Слід підкреслити той факт, що конституційне право громадян на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, не входить до кола тих прав, які не можуть бути обмежені під час воєнного або надзвичайного стану. Іншими словами, нині в надзвичайно тяжкі для України часи, назване право може бути обмежено. Статтею 64 Основного Закону висунуто чіткі вимоги щодо таких обмежень, по-перше, мова йде не про заборону реалізації цього права, а лише про окремі обмеження; по-друге, встановлення обмежень передбачає визначення конкретних строків їх дії. Разом із цим слід підтримати О. В. Славну щодо того, що відсутність у чинному законодавстві України деталізованих норм механізму обмеження окремого кола конституційних прав людини може призводити до

¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

² Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О.О. 2018. С. 167.

³ Прієшкіна О. В. Забезпечення прав людини в Україні: стан та перспективи. *Наукові записки НАУКМА*. 2017. Т. 200. С. 110.

порушення прав і свобод людини і громадянина. При прийнятті рішень держава повинна дотримуватись принципу верховенства права, як пріоритетного принципу демократичної держави, а також правового балансу при обмеженні конституційних справ і свобод людини, задля унеможливлення звуження прав та законних інтересів громадян. Воєнний стан в державі не може стати пожиттєвою індульгенцією для можновладців, які всупереч існуванню загрози життю та здоров'ю людини лобіюють свої інтереси¹. Отже, завданням забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності у воєнних час є максимальне сприяння розвитку підприємництва з окресленням об'єктивно обґрунтованих обмежень реалізації такого права та з чітким строком їх дії.

Отже, найбільш загальні завдання держави щодо забезпечення розглядуваних прав громадян містяться в Конституції: захист конкуренції у підприємницькій діяльності, не допущення зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції, а також контроль за якістю продукції та всіх видів послуг і робіт які виробляються в процесі підприємницької діяльності, з метою захисту прав споживачів.

Так, Д. О. Беззубов та М. О. Бухер виділяють такі завдання системи забезпечення захисту підприємництва: участь у реалізації державних програм у сфері забезпечення безпеки функціонування економіки; створення і забезпечення функціонування спеціалізованого інформаційного фонду комерційних організацій з питань безпеки їх діяльності; розробка і впровадження ефективного механізму захисту капіталів і матеріальних засобів підприємств; сприяння в регулюванні діяльності недержавних структур, що працюють в галузі безпеки, з питань, що зачіпають інтереси окремих комерційних підприємств і держави в цілому; надання допомоги в діяльності недержавних структур щодо проблем інформаційної безпеки; всебічний захист інтересів вітчизняних підприємців у їх взаємостосунках із іноземними фірмами; розв'язання проблем безпеки в промислово-фінансових групах; розв'язання проблем міжоб'єктного обміну конфіденційною інформацією; сприяння у вдосконаленні нормативно-правової бази безпеки підприємництва; участь в інспекції комерційних структур з питань безпеки; розв'язання складних, неординарних і суперечливих проблем, пов'язаних із забезпеченням безпеки діяльності економічної системи країни, а також груп підприємств і окремих об'єктів; виконання спеціальних науково-технічних робіт з питань захисту підприємництва; захист інтересів підприємців в законодавчих, виконавчих і судових органах влади з питань захисту від економічного шпигунства². Названі завдання доволі широко окреслюють зобов'язання держави щодо

¹ Славна О.В. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 9. С. 49. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264465/260635>.

² Беззубов Д. О., Бухер М. О. Завдання системи забезпечення захисту підприємництва в Україні. *Юридичний вісник*. 2017. № 3 (44). С. 110.

забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності, проте вони не є вичерпними.

Кожний окремий напрямок реалізації прав у сфері підприємницької діяльності має свої специфічні завдання, які або безпосередньо передбачені законодавством, або виходять з його змісту. Так, перед державною політикою у сфері розвитку малого і середнього підприємництва поставлені такі завдання: 1) створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва; 2) забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності; 3) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва; 4) сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки; 5) забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян¹.

Висновки. У підсумку представленого наукового дослідження слід узагальнити, що завдання забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності є похідними від завдань економічної політики держави в галузі господарської діяльності. Це обумовлено тим, що підприємницька діяльність є різновидом господарської діяльності. При цьому завдання щодо забезпечення прав громадян у сфері підприємництва мають специфіку, обумовлену характером цієї діяльності (зокрема: систематичність, самостійність, ризиковість тощо), а також вагомістю для соціально-економічної стабільності держави.

Отже, завдання забезпечення реалізації прав громадян у сфері підприємницької діяльності слід охарактеризувати як законодавчо визначені результати діяльності уповноважених на це суб'єктів, досягнення яких має призвести до безперешкодного розвитку підприємництва як основи економічного благополуччя країни. Серед таких завдань можна виділити декілька рівнів:

- по-перше, загально-правові завдання: 1) визнання та сприяння реалізації прав насамперед шляхом виконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами передбачених законодавством повноважень; 2) безперешкодність реалізації на основі невтручання в процес реалізації цих прав без встановлених законодавством підстав; 3) захист прав від протиправних посягань як з боку інших носіїв таких прав (зокрема, обмеження монополізму, створення умов для добросовісної конкуренції), так і з боку інших осіб;

- по-друге, господарсько-економічні, які витікають із основних напрямків економічної політики держави в сфері господарської діяльності;

- по-третє, спеціальні – зумовлені специфікою конкретного права в

¹ Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>.

сфері підприємницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бавико О. Є. Необхідність державного регулювання підприємництва та механізми його здійснення. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5985>.
2. Беззубов Д. О., Бухер М. О. Завдання системи забезпечення захисту підприємництва в Україні. *Юридичний вісник*. 2017. № 3 (44). С. 108–113.
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
4. Драницька О. С. Право людини на підприємницьку діяльність / Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Україна, Луцьк URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-pyatnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/295-pravo-lyudini-na-pidpriemnitsku-diyalnist#:~:text=42%20Конституції%20України%20кожен%20має,законом%20С%20з%20метою%20одержання%20прибутку>.
5. Прієшкіна О. В. Забезпечення прав людини в Україні: стан та перспективи. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Т. 200. С. 109–114.
6. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>
7. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини : навчальний посібник. Київ : ФОРУМ Голембовська О.О. 2018. 364 с.
8. Романенко Є. О. Державна політика у сфері забезпечення прав і свобод людини. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=82>.
9. Славна О.В. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 9. С. 45–49. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264465/260635>.
10. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 3 : 3 / ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. 1972. 744 с.
10. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності : навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2023

Oleksiy OI. LEONOV,
Postgraduate Student

THE CHARACTERISTICS OF THE KEY TASKS OF ENSURING THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHTS OF CITIZENS IN THE FIELD OF BUSINESS ACTIVITY

The article is devoted to the problem of the key tasks of ensuring the implementation of the rights of citizens in the field of business activity. In general, the tasks of ensuring the realization of citizens' rights in the field of entrepreneurial activity are derived from the tasks of the economic policy of the state in the field of economic activity. This is due to the fact that entrepreneurial activity is a type of economic activity. At the same time, the task of ensuring the rights of citizens in the field of entrepreneurship is specific due to the nature of this activity (in particular: systematicity, independence, riskiness, etc.), as well as its importance for the socio-economic stability of the state.

It is substantiated that the task of ensuring the realization of the rights of citizens in the field of entrepreneurial activity should be characterized as the legally defined results of the activities of the entities authorized to do so, the achievement of which should lead to the unimpeded development of entrepreneurship as the basis of the economic well-being of the country. Among such tasks, several levels can be distinguished: firstly, general legal tasks: 1) recognition and promotion of the realization of rights, primarily through the implementation by state authorities, local self-government bodies, and their officials of the powers provided for by law; 2) unobstructed realization based on non-interference in the process of realization of these rights without grounds established by law; 3) protection of rights from illegal encroachments by other holders of such rights (in particular, restriction of monopoly, creation of conditions for fair competition), and by other persons; secondly, economic and economic, which flow from the main directions of the economic policy of the state in the sphere of economic activity. thirdly, special - determined by the specifics of specific law in the field of entrepreneurial activity.

Key words: *tasks, provision, rights of citizens, entrepreneurial activity.*